

**FORUM ZA
SLOBODU
ODGOJA**

**Smjernice za uključivanje
edukacije o Europskoj uniji u
hrvatski obrazovni sustav**

FORUM ZA SLOBODU ODGOJA

Smjernice za uključivanje edukacije o Europskoj uniji u hrvatski obrazovni sustav

Cilj je ovih Smjernica potaknuti raspravu oko načina uvođenja sadržaja i informacija o Europskoj uniji u obrazovni sustav, ali i dati sadržajni i metodički okvir uvođenja navedenih tema u obrazovni sustav u sadašnjem kontekstu.

Smjernice uzimaju u obzir trenutno stanje hrvatskog obrazovnog sustava, mogućnosti koje su dane školama i nastavnicima te iskustvo nastavnika koji su takve sadržaje provodili u svojim školama.

Važno je naglasiti da se pokretanjem rasprave o Europskoj uniji posredno ulazi i u raspravu o potrebi uvođenja građanskog obrazovanja u škole.

Sažetak obrazovne politike i aktivnosti vezane za obrazovanje o Europskoj uniji

U svojih gotovo dvadeset godina nezavisnosti, Republika Hrvatska i njen obrazovni sustav prošli su kroz mnoge reforme zakonodavnog, programskog i kurikularnog okvira. Istovremeno je promišljanje uloge obrazovanja u stvaranju i konsolidiranju demokracije sustavno zapostavljano godinama. Tek se posljednjih godina počelo sustavnije i dugoročnije razmišljati o obrazovanju, njegovom položaju i ulozi u demokratskom društvu. U tom kontekstu počelo se s izradom i donošenjem niza strateških dokumenata od kojih posebno mjesto zauzima Nacionalni okvirni kurikulum. Ovaj dokument, zajedno sa Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnim i srednjim školama, daje okvir s kojim počinje rasprava o mogućnostima edukacije o Europskoj uniji.

Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnim i srednjim školama (Narodne novine 87/2008, 86/2009, 92/2010) uređuje djelatnost osnovnog i srednjeg obrazovanja te kao takav daje zakonski okvir za djelovanje škola i nastavnika. Znatan dio aktivnosti škola definiran je dokumentima koje donosi nadležno Ministarstvo, a dio aktivnosti je u nadležnosti samih škola (izvannastavne aktivnosti i izborni sadržaji, radionice, projekti, fakultativni sadržaji) čime se otvara prostor

Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje (NOK) je utemeljen na preporukama Europske unije¹, odnosno na osam temeljnih kompetencija. Jedna od tih kompetencija je i **socijalna i građanska kompetencija** koja obuhvaća osposobljenost za međuljudsku i međukulturalnu suradnju. Kao jedan od odgojno-obra-

zovnih ciljeva NOK-a navodi se kako treba „odgajati i obrazovati učenike u skladu s općim kulturnim i civilizacijskim vrijednostima, ljudskim pravima te pravima i obvezama djece, osposobiti ih za življenje u multikulturnom svijetu, za poštivanje različitosti i snosljivost te za aktivno i odgovorno sudjelovanje u demokratskomu razvoju društva“. Isto tako, kao jedno od načela NOK-a navodi se europska dimenzija obrazovanja, odnosno osposobljavanje za suživot u europskome kontekstu. Na kraju, najvažnija novost je uvođenje „Građanskog odgoja i obrazovanja“ kao međupredmetne teme koja se može provoditi na više načina (uključivanje u pojedine predmete, kroz module ili kroz zajedničke projekte), a u kompetenciji su samih škola. NOK navodi nekoliko ciljeva „Građanskog odgoja i obrazovanja“, a prvi je da učenici steknu znanja i razviju svijest o važnosti demokratskih načela, institucija i procesa u vlastitomu društvu, Europi i na globalnoj razini.

Na temelju ovih dokumenata, kao najvažnijih za obrazovanje, mogu se donijeti sljedeći zaključci:

Zakon daje određenu slobodu školama i nastavnicima da organiziraju nastavu izvan propisanih nastavnih planova i programa, pokrivajući one sadržaje za koje smatraju da će učenicima biti od interesa.

Nacionalni okvirni kurikulum otvara mogućnost za uvođenje sadržaja o Europskoj uniji, odnosno rasprave o Europskoj uniji, kako unutar „Građanskog odgoja i obrazovanja“, tako i kroz druge oblike aktivnosti, programa i projekata jer uvođenje sadržaja o Europskoj uniji ide u smjeru razvijanja svijesti o važnosti demokratskih načela, institucija, procesa u vlastitom društvu i na europskoj razini.

¹Preporuka Europskog parlamenta i Vijeća o cjeloživotnom obrazovanju, 18 prosinca 2006. godine (2006/962/EC)

Mogućnosti i potencijalni izazovi uvođenja obrazovanja o Europskoj uniji u obrazovni sustav Republike Hrvatske

Prije svega treba napomenuti da trenutno stanje regulative u području obrazovanja donosi mnoge mogućnosti za uvođenje tema koje se bave pitanjima kao što su demokracija, ljudska prava, politički sustav, građanstvo i Europska unija, dok s druge strane to definira na tako širok način da je moguće napraviti puno toga ali moguće je i ne napraviti ništa. Potencijalni rizici i izazovi prilikom uvođenja tema o Europskoj uniji veći su zbog općenito zahtjevne prirode podučavanja političkih tema. Treba naglasiti da gotovo svi ovi izazovi također stoje na putu građanskog odgoja/obrazovanja, koje je temelj obrazovanja o Europskoj uniji. Neki od glavnih problema u ovom području su:

Zahtjev u području političkog obrazovanja, koji se stavlja pred nastavnike je izuzetno velik, a **formalno obrazovanje nastavnika** (posebno uzevši u obzir relativno brze političke promjene u posljednjih par desetljeća u RH) ih za to niti sadržajno niti metodički ne priprema. Naime, političko obrazovanje pa tako i građansko obrazovanje i obrazovanje o EU-u je jedno od najzahtjevnijih područja obrazovanja, zbog složenosti tematike, izazova nena- metanja svog stava, izazova ocijenjivanja znanja koje uključuje i političke stavove učenika, izazova osmišljavanja i provođenja metoda podučavanja koje moraju biti demokratske i kritične. Obrazovanje nastavnog kadra koji će imati potrebna znanja i vještine za provedbu građanskog odgoja i obrazovanja o EU-u prvi je i presudni izazov u ovom području.

Potpuni **nedostatak materijala** (bilo za nastavnike, bilo za učenike) koji se bave ovom temom vidljiv je ne samo u smislu materijala koje odobrava i propisuje Ministarstvo, već i općenito kritičnih i korisnih materijala na hrvatskom jeziku o Europskoj uniji.

Zahtjev koji se stavlja pred učenike također je izuzetno velik, ako ne i prevelik s obzirom na **prenatranost kurikulumu** i **nedostatak demokratskih i kritičnih metoda** u radu s učenicima. Vezano uz sadržaj, prezasićenost i zahtjevnost kurikulumu ne dopušta uvođenje dodatnih međupredmetnih ili izbornih sadržaja kao ni provedbu projekata i radionica te se time, mogućnosti koje otvara NOK rijetko kada mogu uistinu i iskoristiti. Dodatni izazov je i uvođenje državne mature, koje je još i snažnije usredotočilo na-

stavnike i učenike na glavnu jezgru predmeta.

Vežano uz metodiku, otvorenost i demokratskost ne mogu se samo podučavati na jednom ili nekolicini predmeta. Kako bi ovi principi uistinu postali temeljem političkog obrazovanja oni moraju biti sustavno provedeni tijekom čitavog procesa školovanja.

S obzirom na postojanje konsenzusa (u svakom slučaju među političkim strankama) o ulasku u EU i sve hitnijoj potrebi pozitivnog ishoda na referendumu o ulasku, kao i s obzirom na nasljeđe ideologije i političke indoktrinacije, posebnu opasnost predstavlja **politička propaganda i nekritičan pristup EU-u**².

S obzirom na kompleksnost Europske unije, ali i s obzirom na nasljeđe gomilanja informacija i zahtjeva da se uče „napamet“, postoji velika opasnost da se **obrazovanje o EU svede na recitiranje pukih činjenica**³. Ova vrsta informacija je, osim kao okvir za daljnje istraživanje koncepata, poruka, vrijednosti i identiteta koji se razvijaju u EU-u, beskorisna i s obzirom na današnju informatičku pismenost i poznavanje engleskog jezika, učenicima nepotrebna.

Na kraju, **pitanje Republike Hrvatske ali i Zapadnog Balkana** kao njenog nužnog okvira djelovanja također je opterećeno svim gore navedenim problemima, a nužan je dio obrazovanja o EU-u. Naime, jedini način na koji građani RH mogu profitirati (naravno, ne samo materijalno) ulaskom u EU je ako ulaze s razrađenom samosviješću, strategijom i vizijom ne samo uloge RH u EU-u već i vizijom o budućnosti, granicama i identitetu europskog projekta.

Važno je naglasiti da su tijekom proteklih dvadesetak godina, mnoge organizacije civilnog društva doprinjele uvođenjem i razradom tema kao što su mirovni odgoj, rodna ravnopravnost, ljudska prava, prava i odgovornosti građana, demokratske i interaktivne metode podučavanja itd. kao i izradom materijala i obrazovanjem nastavnika. Istovremeno važno je naglasiti i da su ovo vatrogasne mjere koje mogu prerasti u dopunu formalnom obrazovanju u ovim područjima a nikako i u budućnost služiti kao zamjena za njega.

² Kao što i je slučaj s različitim postavkama o pridruživanju velikoj obitelji naroda, nametanje određene vrste pripradnosti i političkog identiteta, ali i problem ponovnog oživljavanja nacionalizma kao negativnog odgovora na mogućnost pristupanja EU-u.

³ Najčešće se samo nizaju informacije poput krugova proširenja, godina donošenja Ugovora, Institucije i njihov sastav i tako dalje.

Sadržajne smjernice za uvođenje obrazovanja o Europskoj uniji u obrazovni sustav Republike Hrvatske

Iskustvo je Foruma za slobodu odgoja, kao i nastavnika koji surađuju na njegovim programima da se političkim temama, naravno na prilagođen i pažljivo pripremljen način, može baviti već od prvog razreda osnovne škole. Stoga su preporuke za uvođenje sadržaja vezanih uz Europsku uniju raspoređene po stupnjevima obrazovanja.

Prvi stupanj (1. – 6. razred osnovne škole)

Na prvom stupnju snažan je i prevladavajući upravo odgojni, a ne obrazovni cilj. Podučavanjem ključnih vrijednosti i principa modernih demokracija, kao što su poštovanje različitosti, tolerancija, multikulturalizam, nenasilje i kritičko razmišljanje postavlja se temelj za kasnije zadatke obrazovanja o EU-u i usvajanja većeg korpusa znanja i informacija te razumjevanje njihove složenosti. Na ovoj razini obrazovanja, vezano specifično uz Europsku uniju, dovoljno je razvijanje svijesti o postojanju Europske unije te zemljama koje su njezine članice.

Drugi stupanj (7. – 8. razred osnovne škole i 1. – 2. razred srednje škole)

Nastavljajući na razvijenu svijest o vrijednostima kao što su ljudska prava, tolerancija, multikulturalnost itd., odgojni zadatak na ovom stupnju uključuje i učenje nešto složenijih informacija kao što su temeljni funkcioniranje modernih demokracija, povijesni razvoj i institucije koje ju promiču i zastupaju. Ponovno bi ova područja trebala biti zastupljena kroz građansko obrazovanje kao međupredmetni sadržaj, ali i projekte na razini škole koji promiču metode demokracije i građanske uključenosti. Specifično vezano uz Europsku uniju, na ovoj razini postojanje svijesti o Europskoj uniji uključivalo bi ispunjavanje okvira danog u prethodnom stupnju osnovnim znanjima o EU-u kao što su koncepti, povijest, način donošenja odluka, područja u kojima EU donosi odluke, budućnost i granice EU-a, odnos između EU i RH.

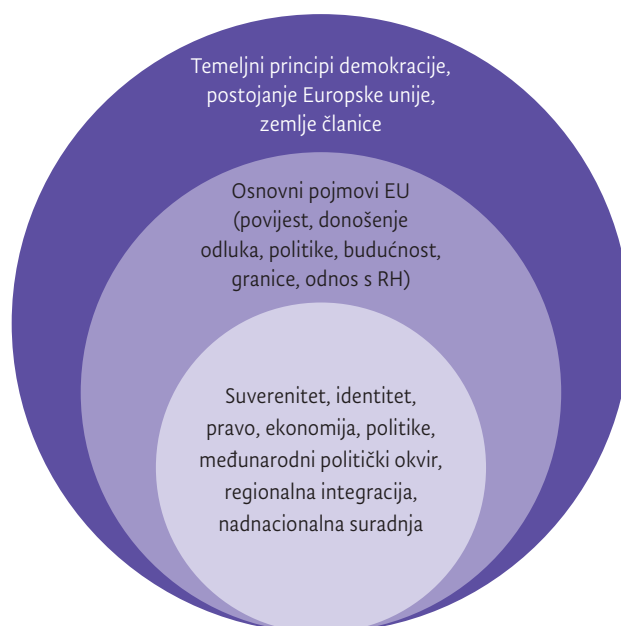
Treći stupanj (3. – 4. razred srednje škole)

Ova razina, posebno kao razina neposredno prije punoljetnosti i dobivanja prava glasa, u dugoročnom smislu zahtjeva uvođenje posebnog predmeta (ili restrukturiranje predmeta Politika i gospodarstvo) koji bi se općenito bavio građanskim obrazovanjem i specifično hrvatskim političkim sustavom i Europskom unijom. U kratkoročnom razdoblju ove teme mogu se obrađivati u postojećem okviru kao međupredmetni sadržaji. Uz pretpostavku usvojenih znanja i vještina koje su potrebne za razumijevanje i snalaženje u opširnom okviru Europske unije na ranijim stupnjevima, na ovoj razini zadatak bi bio ispuniti taj okvir glavnim temama rasprave koje su važne za samu bit europskog projekta. Uz produbljivanje postojećih znanja o principima, vrijednostima

i osnovnim informacijama o EU, taj bi sadržaj uključivao pitanja kao što su suverenitet, nadnacionalna suradnja, međunarodni politički okvir, regionalna integracija, nacionalna država i njezina budućnost u EU, EU ekonomija, pravo, politike i globalizacija.

Sveučilišna razina

S obzirom na izuzetno sporo kretanje uvođenja sadržaja vezanih uz EU na sveučilišta, ali i nezavisnost sveučilišta u donošenju odluka o tome, nužno je ponuditi neke vatrogasne mjere koje će omogućiti mladim ljudima, koji će nakon završenih fakulteta biti na vodećim položajima u svojim područjima, ali i koji će biti budući nastavnici da se upoznaju s Europskom unijom, svojim pravima i dužnostima, ali i relevantnosti Europske unije za područja kojima se namjeravaju baviti. Ovo je posebno važno za studente nastavničkih smjerova. Stoga smatramo da je nužno osmisliti i provesti neformalno obrazovanje za studente koje uključuje osnove građanskog odgoja, osnove Europske unije, ali i primjenjivost i praktičnost stečenih znanja. Na taj način osigurali bismo da mladi profesionalci imaju osnovna znanja i potrebne vještine kako ne bi bili ograničeni samo na nacionalni okvir te kako bi unutar njega znali djelovati s obzirom na širu sliku.

Metodološke smjernice za uvođenje obrazovanja o Europskoj uniji u obrazovni sustav Republike Hrvatske

Metodologija podučavanja, posebno u području političkog obrazovanja, presudna je za uspjeh čitavog nastojanja. Naglašavajući ne samo obrazovnu, već i odgojnu funkciju škole nužno je inzistirati na demokratskim, otvorenim i aktivnim školama koje od najranije dobi stvaraju demokratske građane, one koji su motivirani i imaju razvijenu naviku i metode sudjelovanja na različitim razinama – od lokalne do europske. Zbog toga je potrebno osigurati navedene pretpostavke.

Europska unija se događa sad i vrlo je vjerojatno da će igrati ključnu ulogu u budućnosti Republike Hrvatske i budućnosti njezinih građana. To nalaže **odgajanje aktivnih građana** koji imaju znanja i vještine da u tom sustavu djeluju u vlastitom i javnom interesu te da i sami oblikuju budućnost ovog projekta. Prije svega, to nalaže da **demokratske vrijednosti budu temelj podučavanja**. Drugim riječima, treba podučavati ne samo o demokraciji i građanstvu, nego i kroz demokraciju i kroz građanstvo.

Europska unija je nezavršen politički projekt koji ne posjeduje konsenzus po pitanju svog identiteta i granica. To nalaže pristup obrazovanju koji predstavlja **različita mišljenja i definicije procesa europske integracije**.

Europska unija je politički projekt i samim time u njezinom podučavanju treba svjesno, pažljivo i **kritički identificirati političku indoktrinaciju i mitologiju** u definiranju toga što je Europska unija i što je Europa te koja je njezina uloga u našim životima.

Europska unija je sadržajno i metodološki izuzetno zahtjevno područje podučavanja. Potrebno je, prema tome, **redovitim**

i kontinuiranim obrazovanjem nastavnika i budućih nastavnika osigurati suvremenost i kompletnost sadržaja i metoda podučavanja građanskog odgoja.

Europska unija je izuzetno složen projekt koji je postao relevantan za sva područja. To nalaže **interdisciplinarnost tematike Europske unije**. Samim time, postaje nužno obrazovanje i uključivanje svih obrazovnih djelatnika u školi i njihova suradnja na ovom području. Kako bi se to ostvarilo, **školske knjižnice trebale bi postati centri** za diseminaciju informacija o EU-u, kao i centri za osmišljavanje i provođenje projekata na razini škole i poticanje međupredmetne suradnje u temama vezanima uz Europsku uniju.

Europska unija, ali i demokratsko društvo deklarirani su prioriteti RH. Samim time ti sadržaji **trebali bi biti zastupljeni i zahtijevani od učenika i na državnoj maturi**. Uvođenje provjere znanja vezanih uz građanski odgoj i Europsku uniju na državnoj maturi osiguralo bi univerzalnost bavljenja ovom temom u svim školama, na način koji je dosljedan ciljevima Republike Hrvatske, ali i promjenama u njezinom obrazovnom sustavu.

ZAKLJUČAK Sustavna i promišljena integracija tema vezanih uz Europsku uniju, ali i širih građansko-obrazovnih tema nužna je ako želimo buduće generacije educirati za ono što je izvjesno da će budućnost od njih zahtijevati – a to je funkcioniranje ne samo u demokratskom sustavu RH, već i širem okviru (vrijednosnom i institucionalnom) Europske unije. Ovi obrazovni i odgojni zadaci predstavljaju ispunjavanje dužnosti koju država ima prema svojim građanima kako bi oni mogli sudjelovati u njezinom funkcioniranju, ali i kako bi imali potrebna znanja i vještine osigurati sebi i svojim obiteljima kvalitetan život unutar vlastitog političkog okvira. Snažna je veza i međuzavisnost obrazovanja o EU-u i građanskog obrazovanja. Bez temelja u demokraciji, ljudskim pravima, kao i političkom sustavu Republike Hrvatske niti jedan građanin neće moći razumjeti sudjelovanje u kompleksnijem i daljem sustavu Europske unije. Na ove osnove važno je, u višim razredima srednje škole, definiranjem i približavanjem nadograditi specifične interpretacije demokratskih vrijednosti i principa, načinom na koji su zaštićene i na koji funkcioniraju u okviru Europske unije, time pripremajući učenike za nadolazeću punoljetnost i sve one građanske obaveze i prava koje ona donosi.

Naslov: Smjernice za uvođenje edukacije o Europskoj uniji u hrvatski obrazovni sustav

Izdavač: Forum za slobodu odgoja, Kralja Držislava 12, 10 000 Zagreb

Za izdavača: Eli Pijaca Plavšić

Autori: Mario Bajkuša i Tamara Puhovski

Asistent: Domagoj Morić

Tisak: Milicom-m, Zagreb

Grafičko oblikovanje: Designum, Studio za grafički dizajn, pripremu i marketing, Zagreb

Ova publikacija je izrađena uz pomoć
Europske unije. Sadržaj ove publikacije isključiva
je odgovornost autora i ni na koji način se ne može
smatrati da odražava gledišta Europske unije.

Vlasnik ovog primjerka može fotokopirati bilo koji dio za neprofitabilnu uporabu u obrazovne svrhe.

Niti jedan dio ove publikacije ne smije se reproducirati, učiniti na bilo koji način dostupnim, digitalizirati, adaptirati, prevoditi, uključivati u kompilacije ili prenositi u bilo kojoj formi ili na bilo koji način, elektronski, fotokopiranjem, presnimavanjem ili bilo kako drugačije bez pismene suglasnosti Foruma za slobodu odgoja.

Zagreb, 2010.

Forum za slobodu odgoja je nevladina i neprofitna organizacija, aktivna u Hrvatskoj od 1992. godine, registrirana 1998. g. prema Zakonu o udrugama. Temeljni cilj Foruma je implementacija obrazovnih standarda suvremenih demokratskih društva u hrvatski obrazovni sustav. Članovi Foruma su obrazovni stručnjaci, iskusni eksperti i akademici, profesori i učitelji, roditelji, studenti i učenici koji su zainteresirani za probleme u obrazovanju. U posljednjih 18 godina svog rada glavne aktivnosti uključuju kreiranje i provedbu edukacijskih programa za metodičku izobrazbu nastavnog osoblja, nenasilno rješavanje sukoba, zdravstveno obrazovanje, integralno građansko obrazovanje, stipendiranje učenika, te usavršavanje u metodici poučavanja. Forum za slobodu odgoja član je „European Forum for Freedom in Education“, mreže „Street Law“, „RWCT International Consortium“, „Network of Education Policy Centers“ te Koordinacije udruga za djecu.

FORUM
ZA
SLOBODU
ODGOJA